

REGLEMENTĂRILE DE PACE DUPA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚA

de general-maior dr. EUGEN BANTEA

Din punctul de vedere al României pacea de după războiul din 1877—1878 ar fi fost foarte simplă. Țara noastră nu cerea de la nimeni nimic ; ea voia doar să i se recunoască ceea ce îi aparținea, în primul rînd independența proclamată prin decizia națională proprie, ca o expresie de autodeterminare internă, a propriului popor. Dacă epoca n-ar fi fost molipsită de boala inegalității între state și popoare, totul s-ar fi putut încheia printr-o pace separată între cei doi foști beligeranți — România și Poarta. Într-adevăr, dacă militărește războiul românilor a fost, prin forța împrejurărilor, amestecat cu conflictul multistatal din Balcani, în primul rînd cu războiul purtat de Rusia, din punct de vedere politico-moral efortul militar românesc a fost distinct, a fost oarecum paralel celui alt război, întrucît nouă ne era străină orice tendință de extindere sau păstrare a unor anexiuni, posesiuni sau zone de influență de orice fel, noi voiam doar ratificarea independenței depline a țării.

Realitățile epocii au împiedicat această soluționare simplă. Încadrați într-un război de coaliție, a trebuit să acceptăm o pace de coaliție, cu tot ce implica ea.

Pentru a înțelege semnificațiile esențiale ale reglementării de pace obținute de România în 1878, după sfîrșitul victorios al războiului, este necesar să întoarcem privirile spre începutul lui.

La 9/21 mai reprezentanța națională a statului proclamase independența sa absolută cu de la sine putere, fără a aștepta aprobarea străinătății — astăzi ni se pare firesc, strigător de legitim, atunci era un act de enorm curaj, cu riscuri dramatice. Dar dincolo de gravitatea acestui moment istoric se pune întrebarea : față de cine își proclamase România neatîrnarea ? Răspunsul vine firesc pe buzele tuturor, cunoscut din școala primară : față de Imperiul otoman, în subordonarea căruia eram. Însă nu numai cetățeanul mijlociu, ci adeseori și specialistul în istorie omite un amănunt, care nu e amănunt : din sec. al XVIII-lea dependența țărilor române devenise dublă : în afara Porții și-au arogat asupra țărilor române, României, drepturi de supraveghere și control la început Rusia, sub denumirea de „protectorat“, apoi — din 1856 — cele 7 mari puteri ale Europei, sub denumirea de „garante“. De aceea, ca o navă — cu o parte deasupra apei și cu alta nevăzută sub—, declarația de independență a României a comportat două nivele : unul vădit, proclamat răspicat — desprinderea din orice subordonare față de Poartă ; celălalt mai mult subînțeles, neafirmat zgomotos, din motive lesne de priceput — abolirea dreptului de tutelă și control asupra României al oricăror alte state, deci anularea principiului și practicii

puterilor garante. Poate că formula de independență *absolută* folosită în mai 1877 de oamenii de stat români viza, printre altele, și faptul că ne desprindeam nu numai din suzeranitatea otomană, ci a oricărui alt stat sau grup de state. De altfel în ultimul secol dependența față de Poartă se restrînsese, rămînînd o suzeranitate care în preajma lui 1877 era pur formală. În repetate rînduri, Marx și Engels au apreciat că în sec. al XIX-lea cele mai grave apăsări exercitate asupra României nu mai proveneau de la Imperiul otoman. Într-un mod indirect, foarte voalat, această latură — adeseori omisă — a independenței României era totuși atinsă în memorabilul discurs rostit de M. Kogălniceanu în Parlament la 9/21 mai 1877 : „Așadar, d-lor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă. Însă d-lor, acum încep greutățile, fiindcă noua noastră condițiune cu definirea independenței noastre într-un mod mai determinat și mai absolut trebuie să fie acceptată de Europa. Aci este cestiunea, aci se reclamă patriotismul, aci se reclamă prudența, aci se reclamă singele rece. Eu, cît pentru mine, nu m-am îngrijit de loc de notele lui Savfet-pașa (ministrul de Externe al Imperiului otoman — E. B.) : dar foarte mult m-am îngrijit de acele cuvinte zise la tribuna parlamentului din Londra, că România face parte integrantă din Imperiul otoman și că armata otomană poate trece Dunărea“¹.

De aceea, cine ține seama de acest dublu caracter al dependenței anterioare a României nu se mai miră că în 1878 principalele dificultăți create țării noastre pentru recunoașterea independenței ei n-au venit din partea Imperiului otoman, ci a celorlalte puteri ale Europei. Ceea ce e puțin obișnuit, conflictul militar din 1877—1878 nu s-a încheiat printr-o singură reglementare de pace, ci parcă în stilul unei corigențe de liceu. Într-adevăr, după armistițiul de la Adrianopol încheiat la 19/31 ianuarie 1878 între ruși și otomani și tot acolo, schița sumară a unei păci, s-a contractat o pace la San Stefano (azi Ycsilkioi, aeroportul internațional al Istanbulului) la 19 februarie/2 martie, tot între Rusia și Poartă. Puterile Europei, concurente Rusiei, n-au agreat această „iubire“ ruso-otomană în doi, au silit cele două imperii să dea din nou examenul în prezența și sub girul tuturor celor 7, drept care pacea a fost repetată la Berlin, la 1/13 iulie 1878.

Din punctul de vedere al României, a cărei situație internațională și existență se agravasera după ianuarie 1878, s-a depus străduința ca recunoașterea internațională a independenței ei să nu se vadă legată de nici un fel de impietare directă sau indirectă.

Cerința fundamentală — ratificarea solemnă internațională a neatîrnării — s-a obținut și la San Stefano și la Berlin. La San Stefano se formula că Poarta e aceea care o recunoaște, la Berlin că toate puterile Europei fac asta. La San Stefano într-un mod indirect și în termeni de tranzacție speculativă, la Berlin direct și fără vreo aluzie de schimb, Dobrogea cu gurile Dunării a fost recunoscută ca aparținînd vechii ei patrii, România.

În ambele părți a rămas nesatisfăcută cerința României de a-și menține statutul teritorial, căruia Rusia cu un an înainte îi dăduse o nouă garanție prin convenția din 4/16 aprilie 1877 dintre România și Rusia, permițînd trecerea trupelor ruse prin teritoriul nostru.

¹ Războiul pentru independență națională 1877—1878. Documente militare, volum realizat de : dr. Dan Berindei, colonel Leonida Loghin, locotenent-colonel Gheorghe Stoean, Edit. Militară, București, 1971, p. 174—175.

În ce ne privește, s-au mai păstrat la Berlin unele prevederi din documentul de la San Stefano care împietau indirect independența abia recunoscută : dreptul trupelor ruse de a trece spre noul stat creat — între Dunăre și Balcani — sub numele de Bulgaria : din cei doi ani prevăzuți la San Stefano au rămas nouă luni pentru acest drept de trecere atât de prezent în istoria tratatelor Rusiei. Apoi interdicția fixată global statelor mici de pe Dunăre de a avea flote militare fluviale, mai rea decât situația anterioară, care, ca și dreptul unei puteri străine de a menține trupe la noi, ne întorcea înainte de 1829 (dealtfel în privința flotei se specifica că navele militare ale marilor puteri au dreptul să intre pe Dunărea maritimă, tipică discriminare între ranguri de state). Mai grav, pește ce s-a impus la San Stefano s-au adăugat stipulații inițiate de celelalte mari puteri europene : faimosul articol 44 care cerea modificarea Constituției țării privind lichidarea discriminării religioase în acordarea drepturilor cetățenești. Nu e cazul să mă opresc aici asupra acestui aspect ; e doar de spus că oricât de reacționară și diversionistă ar fi fost în această privință legislația internă anterioară, și ea era așa, nici o categorie a populației, dacă e efectiv legată de acest pământ, nu poate avea beneficii de perspectivă în virtutea intervenției străine și că democratismul impus din afară se transformă ineluctabil în contrariul său. La fel, știrbirile impuse politicii economice a țării prin îngrădirea dreptului de a percepe taxe de tranzit pînă la încheierea problematică a unor convenții convenabile țărilor industrializate și, de asemenea, întărirea exterritorialității Comisiei Europene a Dunării. Firește, incompatibilitatea acestor prevederi cu suveranitatea și legitimitatea statală românească avea să le facă caduce, mai devreme sau mai târziu.

Încă două elemente principale ale desfășurărilor :

1. De la începutul pertractărilor de armistițiu și pace România a dorit să fie reprezentată. Argumentările ei ar putea fi, fără mari schimbări, avansate și în ziua de azi. Se insista „asupra părții active luate de armata noastră la evenimentele militare, asupra concursului real pe care l-am dat (...) armatelor imperiale dar păstrînd neconținut individualitatea noastră (...), asupra solidarității cimentate între armata română și armata rusă cu sîngele vărsat în comun, în sfîrșit asupra dreptului pe care ni-l conferă sacrificiile împlinite de a participa ca un stat distinct la soluțiune din moment ce am participat la acțiune“². În general ni s-a replicat, de Rusia la Adrianopol și San Stefano, de puterile europene la Berlin, că ele vor vorbi în numele României, acoperind-o cu umbrela lor de bunăvoință. Unul din răspunsurile românești, cel dat de colonelul Eraclie Arion contelui Nelidov : „nu considerăm (nu luăm în considerare) ceea ce s-ar face pentru noi în afară de noi și fără participarea noastră directă. (...) nu voim a fi remorcați de nimeni (...), suntem destul în putință a naviga prin noi înșine“³. Glasul rațiunii diplomatice și echității internaționale a răsunit atunci în zadar. Dar parcă în 1946—1947 ni s-a hărăzit altceva și chiar, în esență, în 1919 ?

2. Nici nu se stinsese pojarul înfruntării și guvernul român, prin M. Kogălniceanu, se adresa Constantinopolului, fără a cere cuiva permisia : „A venit momentul să uităm trecutul sau să nu ne mai amintim decât învățămintele lui și să ne gîndim să orînduim viitorul într-o sinceră și tovarășească înțelegere (...). Astăzi România (...) ar dori ca Sublima Poartă să (...) recunoască prima independența efectivă a statului român“. Și, mai departe : „(...) recunoașterea

² *Ibidem*, p. 527.

³ *Ibidem*, p. 531, 532.

spontană a desrobirii noastre politice ar avea binefăcătorul efect de a asigura pentru totdeauna cea mai sinceră înțelegere între Imperiul otoman și România și de a innoda între cele două state, printr-o fericită transformare, legături cu mult mai puternice decât cele din trecut⁴. Conducerea otomană, decrepită, n-a înțeles ce intuia diplomația românească : că statutul de mare putere al Porții era o ficțiune, că popoarele respective — ambele mici sau mijlocii — trebuiau să-și reglementeze raporturile lor fără voia marilor puteri, de unde pentru ambele veneau tot mai presant primejdii de subjugare și desființare, așa încât independența României să apară cât mai puțin un dar al nepoștitorilor ei mari protectori și garanți, iar recunoașterea ei făcută de Poartă cât mai puțin o cesiune forțată impusă de aceeași. A trebuit o jumătate de secol pentru ca Imperiul otoman să fie abolit și înlocuit cu Turcia, în cazul dat nu e simplă schimbare de nume la notariatul internațional, pentru ca raporturile româno-turce, cu toată evoluția lor sinuoasă, să se îndrepte pe făgașul benefic preconizat de înțelepciunea statală românească, care vedea mereu departe în viitor.

Rememorînd tensiunea trăirilor de acum un secol se resimte că sub multe aspecte ea nu e un obiect de contemplare paseistă. Cite lucruri nu ne explică această experiență densă a trecutului ? Printre altele și opunerea noastră, cei din România socialistă, ca în treburile internaționale alții să vorbească în numele ei sau să fim în situația coristului modulat de bagheta dirijorului ; și demersurile noastre de democratizare reală a relațiilor internaționale prin abolirea reală a discriminărilor de atribute și drepturi ce există între marile puteri și mulțimea țărilor mici și mijlocii, discriminări prezente pînă și în Carta ONU ; și alergia noastră la prezența de trupe și baze pe teritorii străine sau a drepturilor diverse de tranzit militar ; și atîtea altele. Peste toate, actuala poziție a țării, doctrina politică și militară elaborată și aplicată ferm de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, se vedește nu o improvizație subiectivă de moment, cum le place unora să creadă, ci încununare organică, superioară, a înțelepciunii statale exemplare a națiunii române.

LES RÉGLEMENTATIONS DE PAIX APRES LA GUERRE D'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE

R é s u m é

Engrenée comme force distincte dans la confrontation militaire des Balkans de 1877—1878, la Roumanie, tout en la terminant en posture de vainqueur, a été impliquée dans la réglementation de paix, passée d'abord entre les deux gros belligérants — la Russie et l'Empire Ottoman — et puis répétée sous la houlette des Grandes Puissances européennes.

Les démarches roumaines visant à ce que le statut territorial du pays ne fût pas lésé n'ont été satisfaites ni à San Stefano, ni à Berlin, de même que sa demande d'être représentée à part entière aux négociations de paix ; de la même manière le Congrès de paix a stipulé des empiètements de l'indépendance à peine acquise : transit

⁴ Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență, vol. IX (16 ianuarie 1878—3 martie 1878), Edit. Academiei, 1955, p. 224—225.

d'une armée étrangère sur le territoire de la Roumanie, interdiction d'avoir une flottille de défense sur le Danube, exterritorialité de la Commission Européenne du Danube etc.

Doutée remarquablement du sens de la perspective, la diplomatie roumaine s'est efforcée — certes, sans le réussir — d'assurer sur une base strictement bilatérale les nouvelles relations roumano-ottomanes, à l'écart de toute interférence des Grandes Puissances. Notamment la Roumanie a proposé que l'Empire Ottoman fût le premier à reconnaître l'indépendance de la Roumanie, ce qui aurait clairement affirmé la souveraineté entière de ces deux sujets de la politique européenne.